

שבירת החיסיון ביחסי מטפל-מטופל בבריאות הנפש

יורם צ. צדיק*

תקציר

סעיפים 49, 50 ו-50א לפקודת הראיות דנים בחיסיון של רופא, פסיכולוג ועובד סוציאלי. החיסיון שהוקנה למטפלים בבריאות הנפש הוא יחסי. ההחלטה אם לשמור על החיסיון, או שגילוי האמת ועשיית הצדק עדיפים על שמירת הסודיות, נתונה בידי בית המשפט. האינטרס של גילוי האמת יגבר בדרך כלל כשמדובר בטענת חיסיון של תובע, ונחלש במעט כאשר הנתבע הוא שמעלה טענה זו. לרוב המטפלים יש התנגדות לזימונם להעיד בבית משפט או בבית-דין רבני, בעיקר בגלל הקונפליקט בין תפקידם כמטפלים, לבין תפקידם כעדים, ובשל בחשש שהעדות בבית המשפט תפריע לטיפול, אם הוא עדיין נמשך, או תקשה על חזרה לטיפול בעתיד. קיים חשש להופיע בבית המשפט ולהיחשף לחקירה. הדרישה לחשיפת תוכנו של תיק הטיפול מעלה חשש שגילוי נושאים רגישים שנרשמו בתיק ואינם רלבנטיים להתדיינות המשפטית, יפגע בפרטיות המטופל. במאמר מתוארים מקרים בהם בית משפט זימן מטפל לעדות או הורה על חשיפת התיק הטיפולי - בתחומי משפט שונים. על המטפלים לקחת בחשבון את האפשרות שבית המשפט יבטל את החיסיון. ניתן לומר שכל טיפול נערך בצילה של המערכת המשפטית. זימון להעיד בבית משפט ודרישה לחשיפת התיק הטיפולי עדיין אינם נפוצים, אך יש לצפות לעלייה במספרם, עם השיפור בניהול רשומה מלאה על ידי מטפלים. חשוב שמטפלים יכירו את המצב המשפטי בהקשר זה, וכיצד ניתן להתמודד עמו. מוצע כי הגופים המייצגים מטפלים בבריאות הנפש יזמו שינויים בחקיקה שמטרתם חיזוק החיסיון של מטפלים בבריאות הנפש.

* יורם צדיק, מ.א., הוא פסיכולוג קליני מדריך, חטיבה פסיכיאטרית, מרכז רפואי רמב"ם, מנהל הפורום לאתיקה מקצועית באתר "פסיכולוגיה עברית".

מילות מפתח: חיסיון, בריאות הנפש, טיפול נפשי, זימון לעדות, פקודת הראיות

מבוא

סודיות רפואית פירושה איסור גילוי מידע רפואי על מטופל. מושג קרוב לזה הוא החיסיון, שהוא "הביטוי המשפטי של הזכות לא לגלות מידע רפואי למי שמוסמך על פי דין לקבלו בכל הנוגע ליחסי רופא-חולה", או ליחסי מטפל-מטופל.³ הסעיפים העוסקים בחיסיון באים להסדיר את המצב בו איש המקצוע, שנדרש לשמור על סודיות, עומד מול דרישה למסור מסמכים או עדות במסגרת הליך שיפוטי.

החיסיון ואפשרויות הסרתו נקבעו בפקודת הראיות (נוסח חדש) התשל"א 1971.⁴ הסעיפים השונים עוסקים בנושא החיסיון של רופא (סעיף 49), של פסיכולוג (סעיף 50), ושל עובד סוציאלי (סעיף 50א). הסעיף האחרון הוכנס לספר החוקים כחלק מחוק העובדים הסוציאליים

שמירת הסודיות היא אבן יסוד בקשר טיפולי ומהווה חלק חשוב באמון המטופל במטפל. האמון שנוצר אצל המטופל, עקב ההבטחה של שמירת הסודיות, הוא כה קריטי, לדעת תיאורטיקנים מסויימים, עד כי פסיכותרפיה תהיה חסרת ערך בלעדיה.¹ מספר חוקים עוסקים בסודיות המקצועית ברפואה ובבריאות הנפש, החל בחוקים הכלליים (חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, חוק הגנת הפרטיות, וחוק העונשין), חוקים הספציפיים לתחום הרפואה (חוק זכויות החולה) ולבריאות הנפש (חוק טיפול בחולי נפש), וכלה בחוקים העוסקים במקצועות טיפוליים המוסדרים בחוק (חוק הפסיכולוגים וחוק העובדים הסוציאליים).²

³ ויצטום א., מרגולין י., לוי ע. וקרן ש., סודיות רפואית, חיסיון רפואי ושמירת הפרטיות. "הרפואה", 1994, כרך 128, חוברת ט', 543-549.

⁴ פקודת הראיות (נוסח חדש) התשל"א-1971, "דינים", כרך 28, עמ' 17103.

¹ Keith-Spiegel P. & Koocher G.P. *Ethics in Psychology. Professional Standards and Cases*, New York, Random House, 1985

² צדיק י.צ., פסיכותרפיסטים מול חובת הדיווח. "רפואה ומשפט", גיליון מס' 27, נובמבר 2002, 145-158.

גישת הפסיקה בנושא הרלבנטיות היא ליברלית - כל מסמך שיש בו כדי לסייע לקו החקירה וכל מסמך הכולל מידע המאפשר לצד לקדם את עניינו הוא רלבנטי.⁷ גם "מסע דיג" של מסמכים שברשות הצד השני אינו בהכרח אסור.⁷, וכבר נכתב בפסקי דין של בית המשפט העליון: "אין חקר לתבונת סניגור מוכשר ואין לנחש כיצד היה יכול לנצל את החומר הנמצא בפניו".⁸

על התהליך כותב כבוד השופט עמית:⁸

"כאשר מוגשת לבית המשפט בקשה לעיון במסמך ספציפי, על בית המשפט לבחון את הבקשה על פי "תרשים זרימה" שתחילתו בבדיקה, אם המסמך שגילוי מתבקש הוא רלבנטי לחזית המחלוקת. נמצא המסמך רלבנטי, יבחן בית המשפט אם יש בדין או בפסיקה חסיון, ואם כן, יש לבחון אם מדובר בחסיון מוחלט או חסיון יחסי. במקרה של חסיון מוחלט בזה תם המסע. אם החסיון יחסי, או אם מדובר בערך מוגן כמו פרטיות, על בית המשפט לשקול את האינטרסים הנוגדים ולהכריע אם להורות על הגילוי אם לאו" (עמ' 6).

כבוד השופט עמית משווה את הזכות לחיסיון של תובע ושל נתבע:

"אני סבור כי יש להבחין בין טענת חסיון המועלית על ידי תובע, לטענת חסיון המועלית על ידי נתבע. כאשר בעל הדין שנדרש לחשוף את המסמך נשוא החסיון או נשוא הטענה לפגיעה בפרטיות הוא התובע, יש טעם חזק לטעון כי אינו רשאי לאחוז בחבל משתי קצותיו: גם להגיש תביעה וגם לסרב להמציא חומר העשוי לשמש את יריבו בטענה לפגיעה בפרטיות או בחסיון. ההנחה היא, שבעצם הגשת התביעה, יש משום ויתור מכללא על הגנת הפרטיות ועל החסיון, וכי התובע נכון להקריבם על מזבח תביעתו" (עמ' 11).

התשנ"ו-1996.⁵ ההוראות קובעות כי **רופא/פסיכולוג/עו"ס** (בהתאמה)

"...אינו חייב למסור ראייה על דבר הנוגע לאדם שנזקק לשרותו והדבר הגיע אליו תוך עבודתו" **כרופא/פסיכולוג/עו"ס**, "והוא מן הדברים שלפי טבעם נמסרים" **לרופא/פסיכולוג/עו"ס** "בדרך כלל מתוך אמון שישמרם בסוד, אלא אם כן ויתר הפונה על החסיון או שמצא בית המשפט כי הצורך לגלות את הראיה לשם עשיית צדק עדיף מן העניין שיש שלא לגלותה".

החסיון איננו של איש המקצוע. החולה או המטופל הוא בעל החיסיון, והוא זה הרשאי לוותר עליו. בהמשך נאמר:

"ניטען חסיון לפי סעיף זה, יהיה הדין בדלתיים סגורות. החליט בית המשפט לשמוע את העדות, רשאי הוא לשמעה בדלתיים סגורות".

מכאן שהחסיון של עדות רופא או פסיכולוג או עו"ס הוא יחסי. ההחלטה אם לשמור על החיסיון, או שגילוי האמת ועשית הצדק עדיפים על שמירת הסודיות, נתונה בידי בית המשפט. חיסיון מלא ניתן רק לכומר, על הדברים שנאמרים לו בוידוי, ולעורך-דין על מידע שנמסר על ידי לקוחו. מקובל לכבד גם חיסיון של עיתונאי ביחס לזהות מקורותיו, אך גם בחיסיון זה חל כירסום בשנים האחרונות.

כרמי⁶ מביע דעתו כי:

"פקודת הראיות באה ללמדנו שהמחוקק מעדיף בדרך כלל את האינטרס של חסיון הראיה הרפואית על פני עקרון עשית הצדק אולם המחוקק הותיר פתח נסיגה לבית המשפט. "המבחן הנכון הוא זה: האם נסיבותיו המיוחדות של המקרה הנדון מצביעות על צורך כזה של עשית צדק עד שיש מקום לסטות מן הכלל של חיסוי הראיה הרפואית." (עמ' 1612)

עם זאת, שלילת האפשרות להציג ראיות רלבנטיות לחשיפת האמת, עלולה לפגוע בזכותו של בעל דין למשפט הוגן.

⁵ חוק העובדים הסוציאליים התשנ"ו-1996, ס"ח 1574, התשנ"ו, עמ' 152.
⁶ כרמי א., **בריאות ומשפט**, כרך ב', הוצאת נבו, 2003.

⁷ דייזיס י., **חידושי פסיקה. "רפואה ומשפט"**, גליון מס' 36, יוני 2007, 180-197.
⁸ ת.א. (חיפה) 995/05 ליפונצקי אלכס נ' מיקוד אבטחה שמירה בע"מ ואח', המאגר המשפטי הישראלי, נבו הוצאה לאור, 2007.

בנושא זה כתבה כבוד השופטת דורנר בתיק שלא עסק בתחום בריאות הנפש:⁹

"ככלל, תובע אינו יכול להישמע בטענה, כי זכותו לפרטיות גוברת על חובתו לחשוף בפני הנתבע ראיות, שהן רלוואנטיות לבירור התובענה ונדרשות לנתבע לביסוס הגנתו. קנה-המידה שעל-פיו ייקבע הקף זכותו של התובע לפרטיות הוא אפוא מידת הרלוואנטיות שבמסמכים שגילויים נדרש לבירור המחלוקת. אף מובן הוא, כי בידי התובע קיימת האפשרות להעדיף את ההגנה על פרטיותו על-פני ההכרח לחשוף בפני הנתבע ראיות רלוואנטיות, וזאת על-ידי מחיקת התביעה שהגיש כנגד הנתבע".

וממשיך כבוד השופט עמית:⁸

"בתיקי נזיקין קיימת פרקטיקה, לפיה התובע חותם על כתב ויתור סודיות רפואית (וס"ר) על מנת לאפשר לנתבע לגלות כל חומר רפואי הרלוונטי לתביעה, בין היתר, כדי לאפשר לנתבע להגיש חוות דעת שכנגד... החתימה על כתב ויתור סודיות רפואית מבוססת על ההנחה, כי ממילא בית המשפט יורה על הסרת החסיון, על מנת לאפשר לבעל הדין שכנגד להתגונן.

כאשר מדובר בתובע, נקודת האיזון בין האינטרסים הנוגדים של גילוי האמת מול החסיון והפגיעה בפרטיות, קרובה מאוד לאינטרס של גילוי האמת, וידו של אינטרס זה תהא על פי רוב על העליונה. ברם, אין פירוש הדבר שהגשת תביעת נזיקין מבטלת מיניה וביה את החסיון הרפואי. גם התובע יהא רשאי במקרה מתאים, להעלות את הטענה כי ראוי שלא לחשוף חומר מסוים, בשל חסיון או בשל פגיעה קשה בפרטיותו".

"כאשר הנתבע הוא שמעלה את טענת החסיון או הפגיעה בפרטיות, נקודת האיזון משתנה, ו"כוח המשיכה" של האינטרס של גילוי האמת נחלש במעט. שלא כמו התובע, הנתבע נגרר בעל כורחו להליך המשפטי. הוא אינו מעוניין בהליך המשפטי, ואין להניח לגביו שהוא נכון לשלם גם את מחיר החשיפה הכרוך בהליך". (עמ' 12)

⁹ רע"א 8551/00 אפרופים שיכון ויזום (1991) בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד, נה (2), 102, 2000.

הדיון עד כה עסק במשפט האזרחי, שבו יש שני אזרחים, תובע ונתבע. עולה השאלה מה קורה במשפט הפלילי, שבו המדינה היא התובעת את האזרח.

לנאשם בהליך הפלילי עומדת הגנת אי הפללה עצמית. אך מה בנוגע לתובעת, המדינה, ובמיוחד באשר לעדי התביעה? המדינה נדרשת להציג בפני הנאשם את כל הראיות שבידיה, אך האם יש להחיל זאת גם על עדי התביעה, שגם הם (כנאשם) נגררים לעתים אל תוך ההליך המשפטי, אך יתכן שבית המשפט יחליט שיש להסיר את החיסיון מהם, בשל זכות הנאשם להליך משפטי הוגן. דוגמא בעניין זה תובא בהמשך.

ומציין כבוד השופט עמית:⁸

"...ספק אם בעולם הטיפול קיימת מודעות לכך, שבית המשפט רשאי להחליט על הסרת החסיון לצורך הליכים משפטיים, אם בפלילי ואם באזרחי, ואף בתביעות "בנאליות" כמו תביעה בנוזקי גוף".

"נשווה נגד עינינו את המטופל, או המטופלת, המגלה אוזנו של המטפל על רגשותיו, חולשותיו, על יחסו לסובבים אותו, על תחושותיו כלפי בת זוגו, על חיי המין שלהם, על מערכות יחסים שקיים מחוץ לקשר הנישואין, וכיו"ב עניינים אינטימיים הרגישים ביותר שסיפר למטפל. כל אלה עשויים למצוא דרכם לתיק בית המשפט או לעיני הצד שכנגד, בשל תביעה שהוגשה על ידו או כנגדו. הסרת החסיון כעניין שהשגרה במסגרת הליכי בית משפט, עשויה לפגוע קשות המהלך הרגיל של הטיפול, הן מתוך חשש של המטופל שדברים שייאמרו ישמשו בעתיד נגדו או שייחשפו ביום מן הימים לעינים זרות, והן מתוך החשש של המטפל כי דברים שיירשמו על ידו, עשויים ביום מן הימים לשמש גם כנגדו, ושמא גם לפגוע בפרטיותו שלו כמטפל" (עמ' 10-11).

ייתכן כי אדם שפנה לטיפול נפשי יצטרך להביא בחשבון שאם בעתיד ירצה להגיש תביעה משפטית, הוא עלול להיות חשוף להסרת החסיון בעניינים הקשורים לטיפול שעבר. בדוגמאות שיובאו נראה כי יש ובתי המשפט מחליטים על הסרת החסיון הן של נאשמים והן של עדי תביעה.

בבעלה. לאחר זמן, מששופרו היחסים בין בני- הזוג, גילתה האשה גם באוזני בעלה דבר אותה בגידה. בניגוד לציפיותיה, זעמו של הבעל בער בו להשחית, והוא הגיש לבית הדין הרבני בחיפה תביעה לגירושים.

פרקליטו של הבעל, שלא היתה בידיו שום ראיה חוץ מווידויה של האשה באוזני בעלה, ביקש מן הדיינים להזמין כעד את הפסיכולוג שטיפל באשה. הפסיכולוג הופיע בבית הדין, אך הודיע לדיינים שהוא מסרב להעיד כיון שהאתיקה המקצועית שלו מחייבת אותו לשמור את סודות לקוחותיו. אולם הדיינים ... הוציאו צו המחייבו להעיד בעניין לקוחתו ולהשיב על כל שאלה. הוא הוזהר שאם לא יעשה כן – יאסר. בעקבות אזהרה זו עלה הפסיכולוג על דוכן העדים ובתשובה על שאלת בא כוחו של הבעל, מסר במפורש שלקוחתו גילתה לו שבגדה בבעלה".

במקרה שתואר כאן לא מדובר במידע שנחשף בטיפול זוגי, אלא בטיפול אינדיבידואלי של האשה. המטפל שראה חשיבות בשמירה על הסודיות, התנגד למתן העדות. סביר להניח שחשש שעדותו תזיק למטופלת שלו, שחשפה מידע במסגרת אותה ראתה כבטוחה ומוגנת.

ב. תחום הנזיקין

זימון מטפל למתן עדות ייתכן כאשר מטופל, בהווה או בעבר, נפגע בתאונת דרכים ואחד הצדדים, הנפגע או חברת הביטוח, מבקש את זימון המטפל לעדות.

הפסיכולוג הקליני קיטרון¹¹ תיאר כיצד זומן להעיד בבית המשפט בתביעת נזיקין בתאונת דרכים, בעניינו של הנפגע-התובע שהיה בעבר בטיפולו. הזימון לעדות בא מצד ההגנה – חברת הביטוח – ובניגוד לרצון המטופל-לשעבר והוריו. הפסיכולוג מסר כי עוד במהלך הטיפול, דובר מפורשות על כי לטובת הטיפול, בכל בירור משפטי, אם וכאשר יתעורר צורך בכך, יהיו מעורבים, מומחים בלתי תלויים ולא המטפל עצמו. הסכם זה לא התקבל על ידי בית המשפט. עם קבלת הזימון להעיד, פנה הפסיכולוג ליועצת המשפטית של הסתדרות הפסיכולוגים אשר הסבירה לו כי במצב החוקי הקיים, צו

שבירת החיסיון עלולה לקרות בשני מצבים: כאשר מטפל נקרא להעיד בבית משפט או כאשר מטפל נדרש למסור את התיק הטיפולי, כולו או חלקו, לגורם אחר, שאינו המטופל.

בין שני המצבים יש אמנם דמיון, אך גם הבדלים.

בקרב רוב המטפלים יש התנגדות לזימון להעיד בבית משפט או בבית-דין רבני, בעיקר מחשש לקונפליקט בין תפקידם כמטפלים, לבין תפקידם כעדים. קיימת אפשרות שהעדות בבית המשפט תפריע לטיפול, אם הוא עדיין נמשך, או תקשה על חזרה לטיפול בעתיד, אם יתעורר הצורך לכך. יש גם חשש מעצם ההופעה בבית המשפט, זירה בלתי מוכרת, ומהחשיפה לחקירה.

הדרישה לחשיפת תוכנו של התיק הטיפולי מעלה קושי אחר – חשש שגילוי נושאים רבים שנרשמו בתיק, ושאינם רלבנטיים להתדיינות המשפטית, כגון: היסטוריה משפחתית, היסטוריה של יחסים אישיים ואינטימיים, התפתחות בילדות ועוד, יפגע בפרטיות המטופל.

זימון להעיד בבית משפט

מתוך המצבים בהם עלול מטפל להיות מוזמן להעיד בבית משפט נביא שתי דוגמאות, האחת מתחום האישות והשנייה מתחום הנזיקין האזרחיים.

א. ענייני אישות

זימון מטפל לעדות יכול לבוא ביוזמת אחד מבני זוג הנמצאים בהליכי גירושין, כיון שהוא או בא כוחו, מעריך שיפיק תועלת מכך. במקרה שלהלן ביקש בעל, שלא היה בטיפול, את עדות המטפל באשתו.

בכתבה בעיתון מעריב¹⁰ נכתב "דיינים-רבנים כפו על פסיכולוג לחשוף את סודות לקוחתו". בכותרת המשנה נכתב "דייני בית הדין הרבני בחיפה אמרו לו: אם לא תעיד – תאסר, והוא גילה שהאשה סיפרה לו כי בגדה פעם בבעלה". בגוף הכתבה מתואר:

"בעל ואשתו ... שנקלעו למשבר משפחתי. במאמץ לשקם את המשפחה פנתה האשה ליעוץ פסיכולוגי. בשיחותיה עם הפסיכולוג היא התוודתה באוזניו על בגידה חד-פעמית

¹¹ קיטרון דוד, סודיות, חסיון ויחס בתי-המשפט - האמנם מסתמן מהפך?, "שיחות", כרך י"א, יוני 1997, 229-228.

¹⁰ זוהר דוד, "דיינים-רבנים כפו על פסיכולוג לחשוף את סודות לקוחתו", "מעריב" 15.10.1986.

התובע א' הועסק כשומר בחברת שמירה כמאבטח בחניון יחד עם הנתבע מ'. במהלך עבודתם נוצרו חיכוכים בין התובע לנתבע. לאחר שא' פוטר מעבודתו, הוא ניסה ליצור קשר עם מ' ובאחד הלילות טיפס מעל גדר החניון, כשבידיו צבת. המאבטח מ' ירה בא', שנפגע בחלקים שונים מגופו. עד סמוך לאירוע היה מ' בטיפול נפשי במרכז ייעוץ במשך שנה. מ' הועמד לדין והורשע בעבירה של גרימת חבלה חמורה בנסיבות מחמירות. למרות חומרת העבירה, בשל נסיבות המיוחדות של מ', החליט בית המשפט שלא לשלוח אותו למאסר בפועל, והטיל עליו ששה חודשי עבודות שירות, ומבחן לתקופה של שנה, במהלכה "יקבל טיפול הולם בהפרעת חרדה". כמו כן הוטל עליו תשלום פיצוי כספי לנפגע.

א' הגיש תביעה אזרחית נגד מעסיקיו של המאבטח מ', נגד משרד הפנים ומשרד הבריאות על שלא מנעו מתן נשק למ', ונגד מפעילת מרכז הייעוץ, על כי המרכז לא דיווח לרשויות המוסמכות על אודות מצבו הנפשי של מ'.

א', התובע במשפט האזרחי, פנה למרכז הייעוץ בדרישה לקבל את תיקו האישי של מ', בטענה כי מתוך החומר ניתן ללמוד על מצבו הנפשי של מ' סמוך לאירוע, מידע שעשוי להשליך על אחריות הנתבעים. השופט אכן הורה להעביר לעיונו של א' את החומר הנוגע לטיפול הפסיכולוגי שניתן למ', במעטפה סגורה עליה יירשם "לעיון בית המשפט בלבד - חסוי". השופט גם ביקש ממרכז הייעוץ לברר מה עמדת המרכז ומה עמדת המטופל ביחס לחשיפת התיק הטיפולי. המרכז מסר שלא הצליח ליצור קשר עם המטופל, ואף נמנע מלהביע את עמדתו בסוגיה. החומר שהובא לעיונו של השופט כלל ראיון קבלה (אינטייק), סיכום ראיון מפורט כולל התרשמות המראיין, תרשומת הפגישות הטיפוליות במהלך השנה וסיכום טיפול שנכתב כשבועיים לפני האירוע, נשוא התביעה.

למרות דברי השופט שכאשר הפניה היא להסרת חיסיון של נתבע יש חשיבות רבה יותר לשמירת החיסיון, מצא השופט כי במקרה זה "החיסיון והערך המוגן של הפרטיות ניגפים בנקל מול האינטרס של גילוי האמת", כיוון שהראיה שחשיפתה מתבקשת חיונית לתביעתו של התובע מ' נגד הנתבעים הנוספים, ואילו הפגיעה במ' עקב חשיפת החומר אינה קשה במיוחד, מה גם שמצבו הנפשי של מ' והרקע שלו כבר נחשפו במידת מה במסגרת גזר הדין כאשר ההליך הפלילי התנהל בדלתיים פתוחות.

בית המשפט מחייב, ועליו להגיע לדיון ולהעיד, בתקווה כי יחשוף פחות ככל האפשר מן הטיפול. הפסיכולוג גם פנה בכתב לבית המשפט וביקש לפטור אותו ממתן העדות, עקב הפגיעה בסודיות ובאמון עליו מושתתת קשר המטפל-מטופל. גם בקשתו זו נדחתה, ונמסר לו כי "על העד להופיע לעדות בבית המשפט כפי שנקבע, אז יוכל לחזור ולבקש חסיון". בסופו של דבר, המטפל לא נקרא להעיד, אך נראה לו "כי מידה רבה של אקראיות תרמה לכך".

הדרישה לקבל את התיק הרפואי

במקביל לזימון להעיד רשאים באי כוח כל צד לבקש מבית המשפט לקבל את כל התיק הרפואי, או בלשון חוק זכויות החולה-1996¹² – הרשומה – ובה כל הרישומים שעשה המטפל. סעיף 7א' בחוק קובע "מטפל יתעד את מהלך הטיפול הרפואי ברשומה רפואית". וסעיף 7ב' אומר: "המטפל, ובמוסד רפואי – מנהל המוסד, אחראים לניהול השוטף והעדכני של הרשומה הרפואית, ולשמירתה בהתאם לכלל הדין". פוליסת הביטוח המקצועי, גם הן דורשות תיעוד נאמן ומלא.¹³ משפטנים מדגישים ש"רישום רפואי מלא ומדויק הוא היסוד המוסד של הגנה על צוות רפואי בעילות של רשלנות רפואית, תקיפה והפרת חוזה".¹⁴ בד בבד עם שיפור רמת הכתיבה והעדכון השוטף של תיקי הטיפול,^{15,16,17} מתרבים ניסיונות של גורמים שונים לדרוש מבית המשפט גילוי של תוכן התיק הרפואי. חברות לאיסוף מסמכים פועלות בשירות חברות הביטוח לקבלת צילום תיקי נפגעי תאונות דרכים.

א. בתחום האזרחי

בשנת 2005 נדונה בבית המשפט המחוזי בחיפה, בפני כבוד השופט יצחק עמית, בקשה למסירת תוכנו של תיק טיפולי.⁸

¹² חוק זכויות החולה" התשנ"ו-1996, ס"ח 1591, כ"ג באייר התשנ"ו, 12.5.1996.

¹³ Professional Liability Insurance Policy for Individual Professionals. Harel Insurance Company LTD, 2003.

¹⁴ חלמיש ט., רישום ורשומות רפואיות – האספקט הרפואי והמשפטי. "כתב עת לניהול סיכונים ברפואה", יוני 1994.

¹⁵ אכמון י. ווייל ג., הרשומה הרפואית: מידע קליני, שמצירתו ומסירתו. פרק מס' 11 בספר: שפלר ג., אכמון י., ווייל ג. (עורכים), "סוגיות אתיות במקצועות הייעוץ והטיפול הנפשי", הוצאת מאגנס 2003.

¹⁶ רייכר-עתיר ר., הרשומה הפסיכולוגית – כללים, תכליות והנחיות. "פסיכו-אקטואליה", אוקטובר 2006, 47-40.

¹⁷ צדיק י. צ., עשר שנים לחוק זכויות החולה – מזווית ראייה של בריאות הנפש. "רפואה ומשפט", גליון מס' 36, יוני 2007, 104-93.

מהלכי הטיפול, בחיסיון החומר, ובאי-חשיפתו, ולו חשיפה מוגבלת בדלתיים סגורות. הסרת החיסיון פוגעת גם ביחסי מטפל-פסיכולוג בכלל וביחסי המתלונן והפסיכולוג במקרה הקונקרטי בפרט. עם זאת, הגענו לכלל מסקנה כי בנסיבות שלפנינו חומר זה הוא בעל חשיבות להגנת הנאשם, ולפיכך אין מנוס מחשיפתו לשם הגנה על זכויות הנאשם". כלומר – בהשוואת חשיבות עקרון "הגנת נאשם" מול עקרון "חיסיון מידע מטיפול נפשי", פסקו השופטים כי עקרון "הגנת הנאשם" עדיף.

בפרשנות משפטית שנכתבה בצד הכתבה בעיתון אמרה עו"ד ענת שקולניקוב מהאגודה לזכויות האזרח:

"בית המשפט המחוזי אימץ את קביעת בית המשפט העליון לענין החיסיון הביטחוני והחיסיון לטובת הציבור, שלפיו אינטרס של עשיית הצדק עם הנאשם חשוב באופן עקרוני יותר מהאינטרסים האחרים, ויישם אותו באופן זהה על החיסיון הפסיכולוגי. בית המשפט קבע, כי כאשר הראיה מהותית להגנת הנאשם - יש לגלותה".

לבקשת התביעה עוכבה חשיפת החומר עד שיוחלט בפרקליטות כיצד לנהוג. בסופו של דבר, ולאחר התלבטות קשה, החליטה הפרקליטות להעדיף את טובת הנער. כדי למנוע ממנו נזק נוסף, וכדי לא לפגוע בתהליך שיקומו, חזרה בה התביעה מכתב האישום - והנאשם זוכה. בכך קבעה פרקליטות המדינה שבעיניה עקרון "חיסיון המידע מהטיפול הנפשי" ועקרון "מניעת נזק נוסף מקרבן עבירה" עדיפים על הרשעת הנאשם.

דרישה מצד מעסיק

נושא משיק, הקשור לחשיפת תיק רפואי, הוא דרישת מעסיק ממועמדים לקבלה לעבודה, לוותר בצורה גורפת על סודיות רפואית, להסכמה לקבלת רשומות רפואיות מלאות, כולל ממסגרות בריאות הנפש. במקרה כזה המועמד לעבודה ניצב בפני דילמה - לוותר על מקום העבודה ולשמור על פרטיותו, או לחתום על הסכמה לויתור על הסודיות. אכמון ווייל¹⁵ מזהירים מפני השימוש לרעה בחוק זכויות החולה, המדבר על העברת הרשומה במלואה, כשהם מעוררים את השאלה מה

החלטת השופט הושפעה גם מההתרשמות שמ' עצמו לא נלחם על זכויותיו ולא גלה עניין בהליך, וכיוון שכך לא ראה בית המשפט מקום לצאת מגדרו להגן על זכותו לפרטיות.

השופט נעתר לבקשה ואפשר לבא כוח התובע ולבאי כוח הנתבעים לצלם את החומר שהועבר על ידי מרכז הייעוץ. כדי לצמצם את מידת הפגיעה בנתבע החליט השופט שהחומר ייחשף בפני באי כוח הצדדים בלבד, ובא כוח התובע יימנע מלחשוף את החומר בפני התובע עצמו, למעט התרשומות הנוגעות לתובע (עמ' 12-13).

ג. בתחום הפלילי

בשנת 1997 נערך בבית המשפט המחוזי בירושלים דיון שעסק בנושא החיסיון עקב בקשת עורך דינו של נאשם לחשוף תיק רפואי-טיפולי.¹⁸ בעיתון "ידיעות אחרונות" פורסמה כתבה על פסק הדין,¹⁹ שכותרתה "בית משפט ביטל חיסיון מטופל-פסיכולוג של ילד, שהיה קורבן עבירות מין".

"הפרשה החלה עם הגשת כתב אישום נגד גבר בן 27, שהנאשם כי משך שנים התעלל מינית בילד שבו טיפלה אימו. במהלך המשפט טען הסנגור כי הפסיכולוג שטיפל בקורבן שתל אצל הנער את המחשבה שהנאשם הרע לו ודרש להסיר את החיסיון מרישומים שערך הפסיכולוג. התביעה התנגדה בתוקף, ובמהלך הדיונים בסוגיה, הוזמנו לבית המשפט פסיכולוגים שהתריעו כי חשיפת החומר תפגע אנושות במוסד יחסי מטופל-פסיכולוג, ובמתלונן שיעמוד בפני חקירה על הפרטים האינטימיים ביותר שלו, מה שיהרוס את תהליך שיקומו. השופטים (מבית המשפט המחוזי בירושלים) יעקב צמח, מרים נאור ומוסיה ארז, שעיינו בחומר החסוי, קבעו בסופו של דבר, כי למרות שהם מכירים בחשיבות החיסיון, הם הגיעו למסקנה שחומר זה חיוני להגנת הנאשם ואין מנוס מחשיפת תיקי הפסיכולוג לפני הסנגור. השופטים כתבו "אנו מכירים בחשיבות שיש, מבחינת המתלונן המטופל ומבחינת

¹⁸ ת"פ 326/97, מדינת ישראל נ' פלוני, בית המשפט המחוזי בירושלים (כבוד השופטים יעקב צמח, מרים נאור, מוסיה ארז), לא פורסם.

¹⁹ גולדברג מיכל, "בית משפט ביטל חיסיון מטופל-פסיכולוג של ילד, שהיה קורבן עבירות מין". "ידיעות אחרונות" 1997.

המשפט או על ידי בית הדין לנמק את בקשתו, יבקש למסור את נימוקיו בלשכת השופט, ללא נוכחות כל אדם אחר.

(ב) טען הפסיכולוג "ראיה חסויה" ובית המשפט ציווה עליו להעיד למרות טענתו, יבקש הפסיכולוג דחיית הדיון וייתיעץ עם עו"ד פרטי או עם היועץ המשפטי של משרד הבריאות.

(ג) החליט בית המשפט שעל הפסיכולוג להעיד, ידרוש הפסיכולוג מבית המשפט שהדיון יהיה בדלתיים סגורות, וכן שעדותו תישמר במקום שמור ולא בתיק שיש לקהל גישה אליו.

(ד) בכל מקרה אחר חייב הפסיכולוג לקבל ויתור על סודיות לפני מתן העדות".

המטפל רשאי לבקש כי החומר ייחשף בפני באי כוח הצדדים בלבד, ובא כוח התובע יימנע מלחשוף את החומר בפני התובע עצמו, למעט התרשמות הנוגעת לתובע, בדרך בה נקט השופט עמית במקרה שתואר לעיל.⁸

מנשר משרד הבריאות מתאר את השלבים השונים בפעילות מול זימון לעדות. נושא חשוב אחד לא הזכיר בו, והוא הניסיון לשכנע את עורך-הדין לוותר על הזימון לעדות או על הבקשה לחשיפת התיק הטיפולי. יש מטפלים שהצליחו להמנע מן הצורך לבוא ולהעיד, בכך ששכנעו את עורך הדין שזימן אותם להעיד, כי העדות מיותרת, כיוון שהמידע שניתן להפיק ממנה כבר הושג בדרכים אחרות, וכי לא תתרום דבר, ואף עלולה לפגוע בקשר הטיפולי.

אלמגור²¹ מתייחס לזימון של מטפל זוגי על ידי אחד הצדדים להעיד ולחשוף פרטים הנוגעים גם לצד השני:

"סרוב להיענות להזמנת בית המשפט למתן עדות בהיעדר ויתור על חיסיון של כל הצדדים, מעמיד את איש המקצוע בדילמה אתית קשה. איש המקצוע צריך להחליט האם להיענות לבקשת בית המשפט ולפגוע בזכותו של הצד השני לחיסיון, או לשמור על זכותו של הצד השני לחיסיון ולהסתכן באי-ציות להוראות בית המשפט. גם כאן ההמלצה היא לכבד את סמכותו של בית המשפט, אך לא למסור מידע שמעבר

ההצדקה שמנהלים או בודקים בטחוניים מתנים קבלת אדם לעבודה, או את המשך העסקתו, בקבלת הרשומה במלואה. במצב כזה קשה לדבר על הסכמת האדם לוותר על הסודיות, כיון שהויתור על הסודיות נכפה עליו, ואין זו בחירה חופשית.

התמודדות מטפלים עם זימון להעיד או עם דרישה לחשיפת התיק הטיפולי

בדוגמאות שהובאו ניתן לראות נטייה של בתי המשפט לבטל את החיסיון.

נראה אם כן, שיש מצבים שהטיפול, בין אם הוא אינדיבידואלי, זוגי או משפחתי, נערך בצילה של המערכת המשפטית. במקרים של טיפול זוגי בזוג המצוי בסכסוך, או בטיפול בנפגעי תאונת דרכים, על המטפל להביא בחשבון את האפשרות כי הוא יזומן להעיד בבית משפט, גם בניגוד להסכם מפורש שנערך עם המטופל בתחילת הטיפול. כשם שמטפל צריך להביא בחשבון שמטופל יכול לדרוש את צילום תיקו, כך עליו להיות מודע למצב המשפטי בו בית משפט, או בית דין רבני, יכול בשלב כלשהו להחליט שהאינטרס שבעשיית צדק ובירור האמת גובר על האינטרס שבשמירת הסודיות. במציאות של חיינו, עם ריבוי תאונות דרכים, וריבוי מקרי גירושין, על המטפלים לקחת בחשבון את האפשרות שיזומנו להעיד בבית משפט, ושבית המשפט יבטל את החיסיון. השאלות העולות הן: האם ניתן לסרב, מה הן הדרכים להתמודד עם זימון כזה ומה על המטפל לעשות במצב כזה.

בפברואר 1987 פורסם מנשר של דובר משרד הבריאות ב"דף לחבר" של הסתדרות הפסיכולוגים בישראל:²⁰

משרד הבריאות ומועצת הפסיכולוגים מביאים לידיעת ציבור הפסיכולוגים בישראל את ההודעה כדלקמן:

על מנת למנוע אי בהירות בענין גילוי מידע על מטופלים בפני ערכאות שיפוטיות (בתי משפט ובתי דין).

(א) היה פסיכולוג סבור כי מידע עלול להזיק למטופל או לקרוב משפחתו של המטופל יטען שהראיה חסויה. נדרש הפסיכולוג על ידי בית

²¹ אלמגור מ, חיסיון בטיפול פסיכולוגי: סוגיות משפטיות. "רפואה ומשפט", גליון מס' 32, מאי 2005, 119-121.

²⁰ מנשר של דובר משרד הבריאות. "דף לחבר", הסתדרות הפסיכולוגים בישראל, פברואר 1987.

בפני הגורם המתאים בבית החולים את הצו החתום על ידי שופט".

פעילות ארגונים מקצועיים נגד שבירת החיסיון

במאמר משנת 1992²³ בשם "החדר הפרוץ – על כרסום הסודיות המקצועית על ידי חקיקה", סקרתני את החוקים בהם יש חובת דיווח. עורך המדור, פרופ' עמי לוי, תאר בתגובתו למאמר שפרסמתי בשעתו מקרים נוספים, בהם אין חובה ליזום דיווח, אך מוטלת על המטפל חובה להשיב לשאלות המופנות אליו על ידי גופים רשמיים שונים. בית המשפט נמצא במקום הראשון ברשימה.

במאמר²³ כתבתני:

"אם האירגונים המייצגים מטפלים לא יתערבו כדי שהחוקים הדורשים דיווח יצומצמו בהיקפם, ולא יעמדו על המשמר נגד חוקים נוספים כאלה, המגמה של החקיקה, שפוגעת בסודיות המקצועית תימשך, וחדר הטיפול יהיה פרוץ יותר ויותר".

אכמון²⁴ אף היא עומדת על הבעייתיות שבחובות הדיווח שנקבעו בחקיקה. לדבריה נוצר מצב מורכב מאוד עבור אנשי המקצוע, הנדרשים לעתים לפעול בניגוד להבנתם המקצועית ובניגוד למחויבות האתית למטופלים" (עמ' 157). אכמון מסכמת:

"נראה לנו שלנוכח הכירסום בסודיות הרפואית אנשי המקצוע הטיפוליים צריכים לבחון את דרכם ואת עמדתם ולנסות להשפיע על החקיקה כך שישארו בידיהם יותר שיקול דעת ופחות חובות דיווח כדי להגן יותר על המקצוע לטובת הנזקים לו" (עמ' 156).

קטרון¹, במכתבו ב"שיחות", שצוטט לעיל, כתב:

"חושבני כי הגופים המקצועיים ... צריכים למחות ולפעול בכל כוחם לשינוי המצב הקיים", כשהוא מתייחס ל"מצב החוקי שבו צו של בית משפט יכול לחייב כל מטפל למסור תיק, או להופיע לעדות, גם ללא ויתור על סודיות ונגד רצון המטופל".

²³ צדיק י. צ., "החדר הפרוץ" - על כירסום הסודיות המקצועית על ידי חקיקה. "שיחות", כרך ו', 1992, 173-175.

²⁴ אכמון י., סודיות. פרק מס' 7 בספר: שפיר ג., אכמון י. ווייל ג. (עורכים), "סוגיות אתיות במקצועות הייעוץ והטיפול הנפשי", הוצאת מאגנס 2003.

למינימאלי הנדרש כדי לענות על דרישות בית המשפט..." (עמ' 120).

ובהמשך הוא כותב:

"על הפסיכולוג לענות בצורה ישירה, ממוקדת ומצומצמת ככל האפשר בכדי להמעיט את הנזק אשר עלול להיגרם כתוצאה מהפרת זכותו של המטופל לחיסיון" (עמ' 121).

מצב אחר של פניה למטפל למסור מידע ולהסיר את החיסיון הוא כאשר המשטרה פונה אל המטפל ומבקשת מידע על מטופל. לאחרונה גובש במשרת ישראל, בתיאום עם הלשכה המשפטית של משרד הבריאות, "נוהל מסירת מידע רפואי למשטרה"²², מאחר ש"לעתים נדרשת משטרת ישראל, במסגרת חקירות הנערכות על ידה, לקבל ממטפל או ממוסד רפואי מידע הנוגע למטופל, שהגיע אליהם תוך כדי מילוי תפקידם או במהלך עבודתם" (ניסוח הלקוח מסעיפי החיסיון בפקודת הראיות), ובסעיף 28' נאמר: "עקרון הסודיות הרפואית מוסדר גם בסעיף 49 לפקודת הראיות".

מה, אם כן, הצעדים שעל המשטרה לנקוט כדי להסיר את החיסיון ולקבל מידע חסוי מהמטפל?

בהנחיות של הנוהל נאמר (ההדגשות במקור):

"התעורר הצורך בקבלת מידע רפואי או רשומות רפואיות על אדם, יש להציג בפני הגורם בבית החולים (או בפני המטפל - כאשר לא מדובר בבית חולים) אחת משלושה אלה:

(1) כתב ויתור על סודיות רפואית לטובת המשטרה, חתום על ידי המטופל.

(2) צו להמצאת מסמכים חתום על ידי שופט.

(3) בקשה מנומקת לחובה על פי דין - בציון המקור החוקי.

התעורר הצורך בקבלת צו להמצאת מסמכים, יש לפרט בבקשה לצו אלו מוסדות רפואיים נדרשים למסור מידע למשטרה, סוג המסמכים המבוקשים (במידה וידוע למגיש הבקשה), ביחס לאיזה מטופל ולאיזה צורך יש להמציא

²² משרד הבריאות, מינהל רפואה, נוהל "מסירת מידע רפואי למשטרה. חוזר מס' 2/2006.

http://www.health.gov.il/download/forms/a2818_mr02_06.pdf

נראה לי שאנחנו עדיין בשלב של הכרת הבעיה וחומריתה וההיערכות לקראתה. על הגופים המייצגים את המטפלים בבריאות הנפש ליזום שינויים בחקיקה שיביאו לחיזוק החיסיון של מטפלים בבריאות הנפש.

בשלב זה, זימון להעיד בבית משפט ודרישה לחשיפת התיק הטיפולי עדיין אינם נפוצים, אך ניתן לצפות שמספרם יעלה עם השיפור בניהול רשומה מלאה על ידי מטפלים. חשוב שמטפל יהיה מודע למצב החוקי, ולאפשרויות העומדות בפניו כדי להתמודד עם מצב שכזה.

יש חשיבות שמטפלים יכירו בכך שלעתים קרובות החיסיון מוסר, בין אם בהחלטת בית משפט או חוקר משטרה, ובין אם בשל לחץ המעסיק או חברת ביטוח.

הערות למאמר: ד"ר שמואל וולפמן

המאמר שבכותרת הוא מאמר מלומד ומעניין ביותר שמאיר פעם נוספת סוגיה שנדונה בספרות פעמים רבות, הן בישראל והן בספרות הבינלאומית. החיסיון ביחסי מטפל מטופל בבריאות הנפש, הינו אחד מהנושאים המרכזיים בסוגיות של אתיקה בבריאות הנפש. הדיון עצמו במאמר אינו מחדש דברים שלא פורסמו בספרות, אולם חשיבות המאמר, לאור חריפות הבעיה, רבה ביותר וייחודו בהבאת דוגמאות מחיי יומיום, בהם נתקל כל העוסק בתחום המשפט הרפואי.

עניינו של המאמר בהתערבות, או ליתר דיוק בסמכות הניתנת למערכת המשפט לכפות על מטפל נפשי, פסיכיאטר, פסיכולוג, עובד סוציאלי וכיו"ב, להפר את אחד מערכי היסוד של הטיפול הנפשי – התחייבות המטפל לשמור ואף להגן על חיסיון המידע הנמסר לו מפי המטופל.

כאמור לעיל, אין המאמר מסתפק בניתוח תיאורטי של הסוגיה אלא מביא דוגמאות פרקטיות מעולם המשפט ומחיי היומיום שמדגימים וממחישים את חריפותה של בעיית הפרת החיסיון.

כך למשל מביא המאמר אסמכתאות מפסק דין שעסק בתביעה אזרחית לפיצויים כנגד מעביד שלא מנע מעובד שלו שימוש בנשק, אף שלאותו עובד הייתה היסטוריה של טיפולים נפשיים. באותו עניין נתבקש כב' השופט עמית מחיפה להכריע בשאלה האם רצוי וראוי לכפות על מרכז ליעוץ נפשי, בו טופל היורה הנתבע, למסור את תיקו הרפואי של היורה לב"כ התובע. בית המשפט אכן קבע כי התיק הרפואי יועבר לב"כ התובע אולם התנה והגביל את מסירת המידע באופן שלמטופל עצמו יגרם נזק מינימאלי בלבד.

לנגד עיני בית המשפט עמדו שני שיקולים מתנגשים: מחד, שיקול שמירת החיסיון מכתוב שלא להעביר תיק של טיפול נפשי לצד שאינו קשור לטיפול ומאידך, שיקול הצדק מנחה בעד גילוי המידע, שכן זכותו של התובע להוכיח את טיעונו כי היה אסור ליתן נשק ביד הנתבע לאור עברו הרפואי/נפשי של הנתבע.

המאמר מתייחס בנפרד לעדות שנדרש מטפל נפשי להעיד בבית המשפט על מצבו של המטופל שלו ולסוגיית מסירת הרשומות הרפואיות לצד שלישי.

דוגמה מעניינת לעדות שנדרש פסיכולוג להעיד היא כפייה שכפה בית הדין הרבני על פסיכולוג להעיד על פרטים אינטימיים שמסרה לו מטופלת שבעלה ניהל עימה הליכים בבית הדין. לטעמנו, התוצאה מקוממת במיוחד מאחר ובית הדין לא השתמש בכלל ידוע של המשפט העברי שאין אדם משים עצמו רשע ואין מקבלים הפללה עצמית, ומאידך השתמש בשלוחו של האדם – הפסיכולוג – "להפללת" אותה אישה במעשה אסור מהבחינה ההלכתית.

גם הדוגמה שהביא המחבר מתחום הנזיקין היא דוגמה מעניינת ושכיחה ביותר במשפטי נזיקין.

ברוב משפטי נזקי הגוף לרבות תאונות דרכים, התובע חותם על טופס ויתור סודיות – וס"ר – הכולל את כל תיקו הרפואי – גם הפסיכיאטרי. יש לדבר גם הצדקה שכן אם מטופל טוען לנזק נפשי כתוצאה ממעשה נזיקי – גם מידת הצדק דורשת לוודא שלא יתבע בשל מחלות ונכויות גוף ונפש מהם סבל טרם המעשה הנזיקי, או ללא כל קשר למעשה הנזיקי. כך לדוגמה תבדוק ההגנה טענת נזק של תובע שנזקו מתבטא במחלה גנטית שפרצה כתוצאה, לטענת התובע, מהמעשה הנזיקי. מידת ההיגיון והצדק מחייבת כי לנתבע תישמר הזכות לבדוק מיפויים גנטיים של התובע ושמה אף של בני משפחתו שבקרבת דם אליו, הואיל ואין להטיל אחריות על המזיק בשל נזק שאין הוא אחראי לו.

גם הדוגמאות בהם נכפה על מטפל להגיש את התיק הרפואי לצד שכנגד המטופל, הינן דוגמאות שכיחות מחיי היומיום. בדוגמה מהמשפט הפלילי מציג המחבר דילמה נוקבת בשאלה של אתיקה משפטית המתקיימת בהרבה מקרים של תביעות פליליות בעילה של אונס, מעשים מגונים ובפגיעות אחרות בצנעת הפרט. הבעייתיות אינה רק במישור התיאורטי של מה צודק יותר אלא במישור הקונקרטי של מה עדיף על מה – שלילת חירותו הפיזית של האחד לעומת שלילת שלומו הנפשי של אחר. מטבע הדברים יחסים אינטימיים – המגיעים לכלל דיון ואף תביעה בערכאות משפטיות, אינם דברים הנעשים בפרהסיה והעדים היחידים למעשים אלו הם המשתתפים בהם. האשמת והרשעת אדם בביצוע מעשים בתחום האינטימי, עלולה לגזול ממנו שנות חירות רבות. אם אכן עבר הנאשם עבירות חמורות אלו בתחום המוסר ונשפט למאסר ארוך, תראה בכך החברה שלילת חירות לתכלית ראויה.

אולם אם הנאשם הוא חף מפשע או שנסיבות האירוע אינן תומכות בהטלת עונש מאסר והוא יורשע ללא שיהיו בידיו נתונים על התובע/ת שעשויים להזים את טענות התביעה בחקירה הנגדית, יתכן מצב בו הוא יִצָּה עונש מאסר במשך שנים רבות על לא עוול בכפו – דבר שאין הדעת סובלת.

גם הדילמה של אתיקה משפטית בתחום דיני העבודה, בה דן המחבר, היא מסוג המקרים שאינם נדירים כלל ועיקר. מחד, מדובר לכאורה על התערבות מעביד בפרטיות המוצנעת ביותר של העובד אולם מאידך, הדעת אינה סובלת שמעסיק עובדים בעבודות ביטחוניות יהיה מנוע לבדוק תיק רפואי של המועמד לעבודה – ודווקא בתחום הפסיכיאטרי. קבלה לעבודה של מי שבעברו אלימות ומסוכנות הנובעות מתכנים פסיכויטיים והפקדת כלי נשק בידיו – תעלה כדי התרשלות חמורה של מעביד ותהיה כפופה הן לתביעה פלילית והן לתביעה אזרחית בנזיקין, אם וככל שאותו עובד יפגע במישהו מתוך התקף פסיכויטי.

ביקורת מסוימת שניתן לבקר את המאמר היא במשתמע מהפרק האחרון בו ניתן להבחין בהסתייגות מרומזת מניהול רשומה מלאה של הטיפול הנפשי, כאמצעי מניעה מראש של מצבים בהם המטפל יידרש לחשוף רשומה זו. הדבר דומה להפסקת הישיבות הקליניות פתולוגיות CPC שהיו נהוגות בבתי חולים רבים ונועדו להפקת לקחים מפערים בין אבחנות של חולים שאושפזו בבתי חולים לבין האבחנה הסופית – כפי שהתבררה בנייתוח הפתולוגי, שבמקרים רבים היה כבר מאוחר מדי, שכן הטיפול השגוי לא פתר את הבעיה והחולה נפטר טרם שאובחנה אצלו המחלה האמיתית ממנה סבל.

גם כאן הפסקת הישיבות נעשתה מטעמים של חשש מפני הצורך להציג את הטעויות של הצוותים הרפואיים בפורומים לבר רפואיים, כגון: בתי משפט, ועדות בדיקה וכיו"ב.

כשם שמניעת הדיון פוגעת באיכות הטיפול הרפואי שכן תוצאתה היא אי הפקת לקחים שהיו עשויים לסייע בטיפולם עתידיים, כך יתכן שהימנעות מניהול רשומה רפואית מפורטת בטיפול הנפשי יפגע בטיפול עתידי במטופל, שכן למטפל יהיו נתונים חלקיים בלבד על טיפולי עבר והוא ייאלץ להסתמך על זכרונו, על כל המגבלות שבכך.

ביקורת נוספת שיש לנו היא בעניין מסקנת המחבר כי גם אם זימון להעיד בבית משפט ודרישה לחשיפת התיק הטיפולי עדיין אינם נפוצים, יש לצפות לעלייה במספרם, עם השיפור בניהול רשומה מלאה על ידי מטפלים (בסיפא של התקציר).

לעניות דעתנו, גם בתי המשפט מודעים להתנגשות הזכויות, בהן זכויות של חוקי יסוד, של פגיעה אפשרית שלא כדין בחירותו או בקניינו של אדם לעומת הפגיעה בפרטיותו ובזכותו לטיפול ללא הפרעות, של מטופל בכל התחומים, לרבות תחום בריאות

הנפש. הרינו סבורים כי גם שינויים בחקיקה, עליהם ממליץ המחבר, עדיין ישאירו לבתי המשפט פתח רחב ליישום פרטני של כפיית עדות על מטפל נפשי על פי הנסיבות הייחודיות לכל מקרה ומקרה.

יש להניח שעוד רבות ידובר בנושא כאוב זה של חשיפת מידע כל כך אישי של מטופל בתחום הנפשי. במאמר זה השכיל המחבר, בכישרון רב, לתאר את הדילמות והאיזונים הראויים. נקווה שגם בתי המשפט ישכילו לגלות את הרגישות הראויה וההתחשבות בהשלכות הטיפוליות, כאשר ינסו לאזן בין זכויותיו של המטופל, חובותיו של המטפל וזכויותיו של צד ג' המצוי בעימות משפטי עם מטופל בתחום בריאות הנפש.

הערות למאמר: ד"ר יובל מלמד*

מאמר מפורט ומעניין בו מעלה המחבר לדיון את סוגית הסודיות בטיפול הנפשי.

המחבר דן במקרים בהם מתעוררת הבעיה כאשר המטפל נאלץ להפר את החיסיון בהוראת בית המשפט. אמנם כנראה שלא מדובר במקרים רבים, אך כאשר הם מתעוררים, עולה הבעיה במלוא עוזה.

מחד, נשאלת השאלה האם במקרים בהם יש צורך בבירור האמת, אין זו חובתו של בית המשפט כמייצג את החברה, לזמן אליו את כל מי שיכול להעיד, כולל המטפל. מאידך, האינטרס של החברה הוא שמי שזקוק לכך יפנה לטיפול וייעזר באנשי מקצוע, ואם המטופל יידע שהחדר הטיפולי עלול להיות "פרוץ", יעלה חשש שימנע מלפנות לטיפול ועזרה, ויצא שכר החברה בהפסד הנזקקים לטיפול שבה.

ייתכן ויש צורך להפריד בין נושאים פליליים, בייחוד בתחום מניעת עבירה לפי כללי טרסוף, בהם האינטרס הציבורי של גילוי האמת חשוב ביותר, לבין נושאים אזרחיים, שבהם הסוגיה יכולה להתברר גם מבלי לערב את איש המקצוע הטיפולי. קל וחומר בענייני אישות הנידונים בבית הדין הרבני.

נדגיש כאן שחוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996 מאפשר למטפל לנהל תרשומת אישית שאיננה חלק מהרשומה הרפואית (פרק ה', סעיף 17 (א) לחוק). וכמו כן, בהתאם לחוק זה, יכול מטפל שלא לחשוף את התיק הרפואי בפני המטופל, ולהפנות את הנושא לדיון בפני ועדת האתיקה.

מאידך, חוק זכויות החולה הגדיר את נושא ועדת הבדיקה, אך בית המשפט קבע שהחומר הנבדק בוועדות הבדיקה יכול להיות גלוי לצדדים. החלטה זו פגעה קשות במוסד זה שהתקיים במשך שנים בבתי חולים, ובו נבדקו לעומקן תקלות שונות והופקו לקחים.

המנשר של דובר משרד הבריאות מסייע במספר מקרים בהתמודדות עם הדרישה לחשיפת מידע טיפולי ויש לעמוד על נקודותיו: דרישה לחיסיון, דיון בדלתיים סגורות, תיוק העדות בנפרד מהתיק הגלוי, ייעוץ משפטי למטפל. יש לציין כי לצד שעלול להיפגע מחשיפת החומר הטיפולי, עומדת הזכות לערער בפני ערכאה גבוהה יותר, על עצם זימון המטפל להעיד.

החיסיון הרפואי איננו עשוי מקשה אחת. יש להבדיל בין חשד לעבירה פלילית לבין נזק אזרחי, בין סודיות של תובע לבין שמירת סודיות של הנתבע. ועל הבדלים אלה עמד המחבר. אכן יש מקום לדיון מחדש בנושא זה כולל בהיבט החקיקתי. כל זאת כדי לחזק את החיסיון של מטפלים בבריאות הנפש.

* מרצה בכיר בפסיכיאטריה, אוניברסיטת תל אביב, ס' מנהל המרכז לבריאות הנפש הוד השרון.